

KOMISJA DO SPRAW ETYKI W NAUCE

KODEKS ETYKI PRACOWNIKA NAUKOWEGO

Warszawa 2017

KOMISJA DO SPRAW ETYKI W NAUCE

KODEKS ETYKI PRACOWNIKA NAUKOWEGO

Wydanie II

Kodeks etyki pracownika naukowego został opracowany przez Komisję do spraw etyki w nauce i uchwalony przez Zgromadzenie Ogólne Polskiej Akademii Nauk w dniu 1 grudnia 2016 r.

Warszawa 2017

© Copyright by Polska Akademia Nauk,
Warszawa 2017

ISBN 978-83-8017-141-1

Realizacja wydawnicza:
Dom Wydawniczy ELIPSA
ul. Inflancka 15/198, 00-189 Warszawa
tel./fax 22 635 03 01, 22 635 17 85
e-mail: elipsa@elipsa.pl, www.elipsa.pl

SPIS TREŚCI

1. PREAMBUŁA	5
2. UNIWERSALNE ZASADY I WARTOŚCI ETYCZNE W PRACY NAUKOWEJ	7
3. DOBRE PRAKTYKI W BADANIACH NAUKOWYCH	9
3.1. Praktyki dotyczące postępowania z danymi naukowymi	10
3.2. Praktyki dotyczące procedur badawczych	10
3.3. Praktyki autorskie i wydawnicze	11
3.4. Praktyki dotyczące recenzowania i opiniowania	12
3.5. Praktyki dotyczące formowania młodej kadry	12
3.6. Praktyki dotyczące relacji ze społeczeństwem	13
3.7. Unikanie konfliktu interesów	13
4. NIERZETELNOŚĆ W BADANIACH NAUKOWYCH	15
4.1. Rażące przewinienia	15
4.2. Inne niewłaściwe zachowania	16
4.3. Ogólne zasady postępowania w przypadku wykrycia nierzetelności	16
5. ZAŁĄCZNIKI	18
Załącznik nr 1. Wytoczne dotyczące postępowania w sprawach o naruszenie zasad rzetelności w nauce	18
1. Tryb zgłaszania zarzutu	18
2. Postępowanie wyjaśniające	19
3. Postępowanie dyscyplinarne	20
4. Opinie Komisji do spraw etyki w nauce	21
Załącznik nr 2. Praktyki dotyczące współpracy międzynarodowej ...	22

1. PREAMBUŁA

1. Kodeks etyki pracownika naukowego opiera się na podstawowych zasadach etyki, uznanych w naszym kręgu kulturowym za naturalne i owszechnie obowiązujące. Uznanie tych zasad zostało przyjęte jako fundament, bez potrzeby analizy źródła tego przeświadczenia. Za podstawowe zasady etyki uznaje się tu poszanowanie godności człowieka oraz życia we wszystkich jego przejawach, prawdomówność, uczciwość, obowiązek przestrzegania przyjętych zobowiązań oraz uznanie prawa do wolności przekonań i prawa własności. Strażnikiem w sprawach etycznych danej osoby jest sumienie, natomiast ocena faktów i czynów zewnętrznych naruszających dobra innych osób podlega osądowi wiarygodnych gremiów.
2. Wartości etyczne, standardy rzetelności naukowej oraz dobre praktyki w nauce uwydatniają etyczną i społeczną odpowiedzialność naukowców. Naukowcy muszą być świadomi swej szczególnej odpowiedzialności względem społeczeństwa i ogółu ludzkości.
3. Kodeks etyki pracownika naukowego przedstawia zasady wprowadzone przez środowisko naukowe w przeświadczeniu, że podstawowym obowiązkiem pracownika naukowego jest przestrzeganie ustalonych zasad i uczciwości w pracy naukowej. Kodeks definiuje kryteria dobrych praktyk i określa przewinienia etyczne w prowadzeniu pracy badawczej oraz ustanawia procedury postępowań, które należy stosować w przypadku ujawnienia nieuczciwości naukowej. Zmieniające się uwarunkowania zewnętrzne i wewnętrzne, takie jak umasowienie studiów wyższych, zwiększająca się liczba naukowców, konieczność ubiegania się o granty na prowadzenie badań, parametryzacja ocen naukowców i instytucji naukowych oraz konflikty interesów towarzyszące komercjalizacji wyników badań, skłaniają do zwrócenia szczególnej uwagi na nasilające się w ostatnich latach zjawiska w rodzaju grzechnościowych recenzji, plagiatów, wieloletowości, nieuzasadnionej cytowania prac

i wykorzystywania do własnych celów zasobów instytucji, w których się pracuje.

4. Zachowywanie w nauce wysokich standardów ma zasadnicze znaczenie nie tylko dla utrzymania wewnętrznej spójności nauki, ale i dla jej wiarygodności i społecznego autorytetu. Dbłość o autorytet i nieuleganie naciskom jest ważne dla zachowania przez ludzi nauki społecznego zaufania.

2. UNIWERSALNE ZASADY I WARTOŚCI ETYCZNE W PRACY NAUKOWEJ

Podstawowe, uniwersalne zasady i wartości etyczne, na których opiera się integralność i wiarygodność nauki odnoszą się do przedstawicieli wszystkich, bez wyjątku, dyscyplin naukowych. Ich przestrzeganie należy wymagać od naukowców, od instytucji, w których prowadzą oni badania, a także tych, które finansują badania i zajmują się organizacją życia naukowego, zarówno w ich wzajemnych relacjach, jak i w kontaktach ze światem zewnętrznym.

Do tych uniwersalnych zasad należą:

- 1) sumienność w prezentowaniu celów i intencji zamierzonych lub prowadzonych badań, w przedstawianiu metod i procedur badawczych oraz interpretacji uzyskanych wyników, a także w przekazywaniu informacji na temat możliwych zagrożeń oraz dobrze uzasadnionych przewidywaniach odnośnie korzyści i możliwych zastosowań;
- 2) wiarygodność w prowadzeniu badań, krytycyzm wobec własnych rezultatów, skrupulatność, troska o szczegóły i pieczołowitość w przedstawianiu wyników badań;
- 3) niewykorzystywanie swojego naukowego autorytetu przy wypowiedaniu się na tematy poza obszarem własnej kompetencji;
- 4) obiektywizm: opieranie interpretacji i wniosków wyłącznie na faktach, sprawdzalnym rozumowaniu i danych, które są możliwe do potwierdzenia przez innych;
- 5) niezależność od zewnętrznych wpływów na prowadzenie badań, zarówno wobec zlecających badania czy ekspertyzy, jak i od wpływów ze strony politycznych, ideologicznych lub gospodarczych grup nacisku;

- 6) otwartość w dyskusjach z innymi naukowcami na temat własnych badań, co jest jednym z kluczowych warunków postępu w nauce, oraz przyczyniania się do gromadzenia wiedzy przez publikowanie tych wyników, jak również w uczciwym przekazywaniu tej wiedzy ogółowi społeczeństwa;
- 7) przejrzystość dokumentowania badań naukowych gwarantująca dostępność danych po opublikowaniu wyników badań;
- 8) odpowiedzialność przejawiana wobec obiektów badań; badania, których przedmiotem jest istota żywa mogą być prowadzone jedynie wtedy, gdy jest to niezbędne i zawsze z poszanowaniem godności człowieka i praw zwierząt, na podstawie zgody wyrażonej przez odpowiednie komisje bioetyczne;
- 9) sprawiedliwość i rzetelność w ocenie merytorycznej i etycznej pracy innych badaczy oraz w opiniowaniu i uznawaniu osiągnięć naukowych tych, którym się ono rzeczywiście należy, wyrażająca się we właściwym podawaniu źródeł i uczciwym uznawaniu ich udziału w osiągnięciach naukowych;
- 10) odwaga w sprzeciwianiu się poglądom sprzecznym z wiedzą naukową oraz praktykom niezgodnym z zasadami rzetelności naukowej;
- 11) troska o przyszłe pokolenia naukowców przejawiająca się nie tylko w staraniach o rozwój naukowy swoich uczniów, ale także we wpajaniu im obowiązujących standardów oraz norm etycznych.

3. DOBRE PRAKTYKI W BADANIACH NAUKOWYCH

Określenie „dobra praktyka badań naukowych” obejmuje szczegółowe, powszechnie zrozumiałe i możliwe do wprowadzenia w poszczególnych jednostkach naukowych reguły rzetelnego postępowania odnoszące się do prowadzenia, prezentowania i oceniania badań naukowych, które mają zapewnić spełnienie etycznych wymogów. Każdy pracownik naukowy od początku swojej działalności powinien być świadomy tych reguł i wiedzieć, jakie konsekwencje przynosi ich naruszenie.

Odpowiedzialność za promowanie i stosowanie dobrych praktyk spoczywa na społeczności naukowej jako całości, a więc na uczestnikach procesu badawczego, na instytucjach naukowych oraz na agendach rządowych i pozarządowych działających w obszarze nauki.

Wyróżnia się następujące obszary działania, w których powinny być przestrzegane zasady dobrych praktyk:

- 1) postępowanie z danymi naukowymi;
- 2) procedury badawcze;
- 3) autorstwo oraz publikowanie wyników badań;
- 4) recenzowanie i opiniowanie;
- 5) formowanie młodej kadry;
- 6) relacje ze społeczeństwem;
- 7) unikanie konfliktu interesów.

Praktyki te mogą podlegać różnicom kulturowym; definicje, tradycje, regulacje prawne oraz przepisy instytucjonalne mogą różnić się istotnie w poszczególnych dyscyplinach naukowych. Dlatego każda jednostka naukowa powinna, jeśli zachodzi tego potrzeba, uzupełnić je w zgodzie ze swoimi wymogami prawnymi lub tradycjami, tworząc w ten sposób własny zestaw dobrych praktyk i wymagać ich stosowania od swoich pracowników. Dotyczy to również instytucji sponsorujących

badania, jak też wydawnictw naukowych. Brak tego rodzaju wewnętrznych zasad postępowania obniża wiarygodność instytucji.

3.1. PRAKTYKI DOTYCZĄCE POSTĘPOWANIA Z DANYMI NAUKOWYMI

Wszystkie oryginalne dane źródłowe, a więc pierwotne wyniki badań, na których zostały lub zostaną oparte publikacje, a w niektórych przypadkach również próbki czy materiały pochodzące z prowadzonych badań, powinny być skrupulatnie udokumentowane i bezpiecznie zarchiwizowane w sposób uniemożliwiający manipulowanie nimi i zapewniający po opublikowaniu tych badań ich dostępność przez okres właściwy dla danej dyscypliny.

3.2. PRAKTYKI DOTYCZĄCE PROCEDUR BADAWCZYCH

1. Wszystkie badania powinny być poprzedzone analizą towarzyszącego im ryzyka oraz skutków, jakie wyniki badań wywierają mogą na społeczeństwo i środowisko.
2. Podczas ubiegania się o fundusze na badania powinno się formułować realne cele badawcze, a w trakcie badań dokładać wszelkich starań dla ich zrealizowania.
3. W przypadku badań prowadzonych na ludziach należy dbać o zachowanie godności człowieka i przestrzeganie jego autonomii.
4. Obiekty badań, takie jak organizmy, środowisko naturalne i dobra kultury powinny być traktowane z należnym im poszanowaniem i troską.
5. Zdrowie, bezpieczeństwo oraz dobro zarówno współpracowników, jak i osób nie związanych bezpośrednio z prowadzonymi badaniami nie mogą być zagrożone.
6. Badacze powinni być świadomi potrzeby wyważonego gospodarowania środkami przeznaczonymi na badania.
7. Zleceniodawcy lub sponsorzy badań powinni być uświadamiani o etycznych i prawnych zobowiązaniach, które wiążą naukowców oraz o wynikających z tego możliwych ograniczeniach.
8. W szczególnych, uzasadnionych innymi przepisami przypadkach, naukowiec powinien zachować poufność danych lub wyników

badania, jeśli takie wymagania stawiane są przez zleceniodawcę lub pracodawcę.

3.3. PRAKTYKI AUTORSKIE I WYDAWNICZE

1. Pracownik naukowy powinien publikować wyniki swoich badań i ich interpretacje rzetelnie, przejrzysto oraz dokładnie, w taki sposób, aby było możliwe ich powtórzenie przez innych badaczy.
2. Autorstwo publikacji naukowej musi opierać się wyłącznie na twórczym i istotnym wkładzie w badania, a więc na znaczącym udziale w inicjowaniu idei naukowej, tworzeniu koncepcji oraz projektowaniu badań, na istotnym udziale w pozyskiwaniu danych, w analizie i interpretacji uzyskanych wyników oraz w istotnym wkładzie w szkicowanie i pisanie artykułu lub jego krytycznym poprawianiu z punktu widzenia zawartości intelektualnej.
3. Zdobywanie środków finansowych, udostępnianie aparatury i szkolenie w zakresie jej stosowania, zbieranie danych, czy też ogólny nadzór nad grupą badawczą – same z siebie nie stanowią tytułu do współautorstwa. Wszyscy autorzy ponoszą pełną odpowiedzialność za publikowane treści, o ile nie określono tego inaczej (np. że są odpowiedzialni tylko za określoną część badań w obszarze swojej specjalności). Wskazane jest, aby przy podawaniu afiliacji autorów został określony charakter ich wkładu.
4. Kolejność podawania nazwisk powinna być zgodna ze zwyczajem obowiązującym w danej dyscyplinie naukowej oraz zostać zaakceptowana przez wszystkich współautorów na wczesnym etapie przygotowywania publikacji.
5. Wkład intelektualny innych osób, mających istotny wpływ na publikowane badania, powinien zostać stosownie zaznaczony.
6. Uzyskane wsparcie finansowe, jak również innego rodzaju pomoc, powinny zostać stosownie zaznaczone.
7. Ponowne publikowanie tej samej pracy (lub istotnych jej części) może zostać zaakceptowane tylko za zgodą jej redaktorów i zawsze należy podać odwołanie do pierwszej publikacji pracy. Tego typu opracowania powiązane ze sobą treściowo w istotnych częściach i w istotnym zakresie należy uwzględniać w dorobku autora jako jedną pozycję.

8. W kontaktach z ogółem społeczeństwa oraz mediami obowiązują te same standardy uczciwości i precyzji co przy publikowaniu wyników prac. Wyolbrzymianie znaczenia wyników badań i ich praktycznych zastosowań jest praktyką naganną.

3.4. PRAKTYKI DOTYCZĄCE RECENZOWANIA I OPINIOWANIA

1. Recenzenci i opiniujący nie mogą podejmować się zadania związanego z oceną prac naukowych, dorobku naukowego lub koncepcji badawczych innych naukowców, gdy wykracza ono poza zakres ich naukowego doświadczenia i kompetencji.
2. Recenzenci i opiniodawcy biorący udział w ocenie projektów badawczych, publikacji, dorobku naukowego, wniosków o objęcie stanowiska w instytucjach naukowych bądź innych form uznania, powinni odmówić udziału w procesie oceniania we wszystkich tych przypadkach, gdy występuje konflikt interesów pomiędzy nimi a osobą ocenianą.
3. Recenzje i opinie powinny być skrupulatne, dokładne i obiektywne, a oceny uzasadnione. Nieuzasadnione recenzje pozytywne są równie naganne jak nieuzasadnione recenzje negatywne.
4. Recenzenci publikacji naukowych powinni zachować swoje opinie w poufności do chwili ukazania się tych publikacji w druku.
5. Zarówno recenzenci, jak i redaktorzy prac naukowych nie mogą bez zgody autora wykorzystywać danych lub koncepcji zawartych w dostarczonych im tekstach.

3.5. PRAKTYKI DOTYCZĄCE FORMOWANIA MŁODEJ KADRY

1. Powierzenie opieki nad licencjuszami, inżynierami, magistrantami lub doktorantami powinno być przedmiotem szczególnej troski Rady Wydziału lub Rady Naukowej jednostki naukowej posiadającej uprawnienia do prowadzenia odpowiednich rodzajów studiów. Powyższe Rady powinny ocenić, czy kwalifikacje opiekuna są wystarczające do kierowania wykonaniem danej pracy, a także, czy liczba osób znajdujących się pod jego opieką, nie przekracza liczby gwarantującej możliwość rzetelnej opieki.

2. Opiekun osoby prowadzącej badania powinien rzetelnie wywiązywać się ze swoich obowiązków, a w szczególności dokładać starań, by prowadzone badania spełniały wszystkie wymagania stawiane pracom naukowym, a powstająca rozprawa nie zawierała zapożyczeń z prac innych autorów.
3. Opiekun osoby prowadzącej badania naukowe powinien zadbać o zaznajomienie jej z zasadami etycznymi obowiązującymi przy prowadzeniu badań, a przede wszystkim powinien stanowić wzór dla takiej osoby.

3.6. PRAKTYKI DOTYCZĄCE RELACJI ZE SPOŁECZEŃSTWEM

1. Wypowiedzi publiczne powinny cechować dbałość o wiarygodność nauki. Obowiązują w nich te same standardy uczciwości i precyzji, co przy publikowaniu wyników prac.
2. Uczony, jako obywatel, dla którego sprawy publiczne nie mogą być obojętne, powinien zabierać głos publicznie. Powinien jednak przestrzegać zasady, że swój autorytet naukowy może wykorzystać tylko w wypowiedziach mieszczących się w ramach jego kompetencji.

3.7. UNIKANIE KONFLIKTU INTERESÓW

Sytuacje konfliktu interesów mogą wystąpić w szczególności, gdy:

- 1) występują pozazawodowe powiązania osoby oceniającej z poddawaną ocenie osobą lub jednostką naukową;
- 2) występuje powiązanie członka organu przyznającego środki z osobą lub z jednostką naukową, której te środki są przyznawane;
- 3) zakup urządzeń, materiałów lub usług niezbędnych do prowadzenia badań następuje w firmach, z którymi prowadzący badania lub osoba mu bliska ma powiązania finansowe, własnościowe lub menadżerskie;
- 4) wykorzystuje się pracę studentów, doktorantów lub współpracowników, a także wyposażenie jednostki do pracy na rzecz firmy, z którą prowadzący badania lub bliska mu osoba ma powiązania finansowe, własnościowe lub menadżerskie;
- 5) pracownik instytucji naukowej jest zaangażowany w prace firmy lub ma udziały w firmie, która działa na tym samym obszarze co

instytucja, w której pracuje i wykorzystuje urządzenia oraz know-how tej instytucji.

W przypadku wystąpienia takich okoliczności pracownik naukowy jest zobowiązany zawiadomić swojego przełożonego.

4. NIERZETELNOŚĆ W BADANIACH NAUKOWYCH

4.1. RAŻĄCE PRZEWINIENIA

Do najpoważniejszych przewinień, szczególnie godzących w etos badań naukowych, należą fabrykowanie i fałszowanie wyników badań, które stanowią rażące naruszenie podstawowych zasad uprawiania nauki, a także popełnianie plagiatów.

1. **Fabrykowanie** wyników polega na zmyślaniu wyników badań i przedstawianiu ich jako prawdziwych.
2. **Fałszowanie** polega na zmienianiu lub pomijaniu niewygodnych danych, przez co wyniki badań nie zostają prawdziwie zaprezentowane.
3. **Popełnianie plagiatów** polega na przywłaszczeniu cudzych idei, wyników badań lub słów bez poprawnego podania źródła, co stanowi naruszenie praw własności intelektualnej.

Przewinienia te mogą pojawić się zarówno na etapie składania propozycji badawczej i aplikowania o fundusze, podczas prowadzenia i recenzowania badań naukowych, jak i podczas prezentowania ich wyników na konferencjach naukowych lub w momencie publikowania, przytaczania wyników badań innych badaczy, w przygotowywaniu ekspertyz oraz w popularyzowaniu nauki. Popełnienie tych przewinień może przyczynić się do dyskwalifikacji ich sprawcy jako naukowca. Ich ujawnienie musi więc bezwzględnie prowadzić do wszczęcia postępowania dyscyplinarnego.

Do rażących przewinień należy także **sporządzenie nierzetelnych recenzji** rozpraw doktorskich, habilitacyjnych, wniosków o tytuły profesorskie i wszelkich wniosków o zatrudnienie w instytucjach naukowych, a także recenzji projektów badawczych oraz uchylanie się od wyrażenia opinii lub jej odmowa, w przypadku gdy ocena, zdaniem opiniującego, powinna być negatywna.

Nagane i niegodne pracownika naukowego jest nieuzasadnione cytowanie cudzych lub własnych prac albo świadome pomijanie cytowania.

4.2. INNE NIEWŁAŚCIWE ZACHOWANIA

Oprócz rażących naruszeń rzetelności w nauce występuje wiele innych niewłaściwych zachowań pojawiających się w prowadzeniu badań naukowych. Ich katalog nie może być zamknięty. Należy jednak wymienić:

- wykorzystywanie przy prowadzeniu badań naukowych wkładu innych osób, studentów, doktorantów, współpracowników bez odpowiedniej rekompensaty finansowej lub bez zaznaczenia tego wkładu w publikacji;
- zezwolenie na współautorstwo publikacji osób, które nie wniosły wystarczającego wkładu intelektualnego w jej powstanie;
- przyzwolenie na pozorność badań naukowych niemających nic wspólnego z rzetelnym procesem poznawczym.

Nagane są wszystkie formy prześladowania i dyskryminacji uczniów, współpracowników, niewłaściwe wykorzystywanie funduszy na badania oraz nieujawnianie konfliktów interesu. Do tych negatywnych zjawisk należy zaliczyć także protekcjonizm przy zatrudnianiu nowych pracowników.

4.3. OGÓLNE ZASADY POSTĘPOWANIA W PRZYPADKU WYKRYCIA NIERZETELNOŚCI

Główna odpowiedzialność za postępowanie z ujawnionymi przypadkami nadużyć spada na pracodawców zatrudniających naukowców, a więc uczelnie, instytuty naukowe oraz publiczne i niepubliczne centra badawcze.

Naruszenia zasad etyki, popełnione przez studentów powinny zostać bezzwłocznie skorygowane i spotkać się z upomnieniem ze strony opiekunów naukowych.

Wszystkie zarzuty o nierzetelność w prowadzeniu badań naukowych muszą zostać właściwie wyjaśnione, zaś w przypadku potwier-

dzenia ich zasadności – zaistniałe fakty i okoliczności powinny zostać szczegółowo zbadane dla podjęcia odpowiednich działań naprawczych i dyscyplinarnych, zgodnie z obowiązującymi przepisami prawnymi. Należy zadbać, aby w postępowaniu brały też udział osoby mające duże doświadczenie w dziedzinie nauki, z którą wiąże się wykryte nadużycie.

Reakcja na zachowania niezgodne z etyką w nauce powinna zależeć od wagi nadużycia, od tego czy zostało ono popełnione celowo, od jego skutków oraz innych okoliczności obciążających bądź łagodzących.

Niewłaściwe procedowanie w przypadkach ujawnienia nierzetelności, takie jak: niezgłoszenie wykrytego przewinienia, próby zatuszowania sprawy, odwet na demaskatorach czy też naruszenie właściwych procedur należy zakwalifikować, jako rażące naruszenie podstawowych zasad etyki w badaniach naukowych.

5. ZAŁĄCZNIKI

Załącznik nr 1. Wytyczne dotyczące postępowania w sprawach o naruszenie zasad rzetelności w nauce

1. Tryb zgłaszania zarzutu

Osoba, która wykryła nierzetelność lub nabrała uzasadnionych podejrzeń, że został popełniony czyn niezgodny z etyką w nauce, jest zobowiązana do zgłoszenia problemu kierownikowi jednostki, w której prowadzone są badania (rektorowi w przypadku uczelni, dyrektorowi instytutu w przypadku instytutów badawczych albo kierownikowi jednostki w przypadku innych jednostek naukowych) lub właściwemu rzecznikowi dyscyplinarnemu, a gdy na szczeblu kierownictwa istnieje konflikt interesów – kierownikowi nadrzędnej instancji (np. organu nadzorującego). Zgłoszenie powinno zawierać sprecyzowanie zarzutu, jego szczegółowe uzasadnienie, podpis i dane kontaktowe. Tożsamość osoby zgłaszającej nierzetelność (tzw. demaskatora) nie podlega ujawnieniu aż do chwili wszczęcia postępowania dyscyplinarnego.

W przypadku, gdy osoba zgłaszająca uzna to za bardziej właściwe – zarzut może być zgłoszony do Komisji do spraw etyki w nauce na ręce jej Przewodniczącego, który może zwrócić się do osoby zgłaszającej o dodatkowe wyjaśnienia. Jeśli uzna, że w świetle okoliczności przytoczonych w zgłoszeniu zarzuty są zasadne przekazuje je kierownikowi jednostki, w której zatrudniony jest domniemany sprawca wykroczenia w celu wszczęcia postępowania.

W szczególnych przypadkach Komisja do spraw etyki w nauce może z własnej inicjatywy kierować sprawę dotyczące naruszeń zasad etyki w nauce przez pracowników uczelni, instytutów badawczych i jednostek naukowych PAN do właściwych organów tych jednostek z zaleceniem przeprowadzenia postępowania wyjaśniającego. Infor-

macje o wynikach tego postępowania wyjaśniającego przekazywane są niezwłocznie do wiadomości Komisji do spraw etyki w nauce.

2. Postępowanie wyjaśniające

Postępowanie wyjaśniające, którego celem jest stwierdzenie, czy wszczęcie postępowania dyscyplinarnego jest uzasadnione, przeprowadza rzecznik dyscyplinarny. Jeśli informacje przekazane rzecznikowi dyscyplinarnemu dotyczą rażącego naruszenia zasad etyki w nauce (pkt 4.1. niniejszego Kodeksu) rzecznik dyscyplinarny zobowiązany jest do wszczęcia postępowania wyjaśniającego z urzędu. W innych wypadkach wszczęcie postępowania wyjaśniającego następuje na wniosek organu powołującego rzecznika, tj. rektora uczelni albo rady naukowej instytutu badawczego lub instytutu PAN, a także gdy rzecznik dyscyplinarny uzna to za celowe.

Niezwykle istotne jest zapewnienie rzecznikowi odpowiednich warunków działania. Postępowanie wyjaśniające powinno być szczególnie wnikliwe, drobiazgowo, prowadzone zgodnie z procedurami obowiązującymi w danej instytucji i z poszanowaniem prawa obwinionego do obrony, z zachowaniem dokładności i obiektywizmu. Uczestnicy postępowania wyjaśniającego powinni ujawnić wszelkie okoliczności, w tym także te, które mogą być przyczyną konfliktu interesów. Dokumentacja dotycząca wszystkich aspektów postępowania wyjaśniającego ma być szczegółowa. Osoba, wobec której postawiono zarzut powinna zostać bezzwłocznie powiadomiona o wszczęciu postępowania wyjaśniającego. Należy jej zapewnić możliwość przedstawiania wyjaśnień i prawo do pomocy prawnej.

Ważnym warunkiem utrzymania najwyższych standardów w tych sprawach jest ścisła poufność postępowania wyjaśniającego i ograniczenie kręgu osób poinformowanych o tym postępowaniu, a także właściwe zabezpieczenie dokumentacji, w celu ochrony osób zaangażowanych w postępowanie, pod warunkiem, że nie szkodzi to postępowaniu albo zdrowiu i bezpieczeństwu oraz dobru uczestników postępowania. Niezbędne ujawnienie informacji osobom trzecim powinno odbywać się pod warunkiem zobowiązania tych osób do zachowania poufności, chyba że są one już do tego zobowiązane z racji pełnionej funkcji. Postępowanie wyjaśniające powinno kończyć się poufnym raportem,

zawierającym ustalenia i zalecenia w sprawie dalszego postępowania. Kopię raportu otrzymuje osoba zgłaszająca i osoba oskarżona.

W przypadku, gdy kierownik jednostki na podstawie raportu stwierdzi, że zarzut nierzetelności był nieuzasadniony, chociaż postawiono go w dobrej wierze, postępowanie ulega zakończeniu, o czym powiadomiane są strony. Osoba oskarżona powinna mieć prawo zażądania, aby podano do publicznej wiadomości, iż zarzuty wobec niej zostały oddalone. Jeżeli natomiast kierownik jednostki stwierdzi, że zarzuty nie zostały postawione w dobrej wierze, wtedy podejmuje określone działanie dyscyplinarne względem osoby, która je postawiła.

Jeżeli postępowanie wyjaśniające prowadzone było na podstawie zawiadomienia złożonego z własnej inicjatywy przez Komisję do spraw etyki w nauce, to wyniki tego postępowania, bez zbędnej zwłoki, mają zostać przekazane Komisji (zgodnie z art. 39 ust. 2 ustawy z 30 kwietnia 2010 r. o Polskiej Akademii Nauk).

3. Postępowanie dyscyplinarne

Celem postępowania dyscyplinarnego jest ustalenie, czy zarzucany czyn miał miejsce oraz wydanie orzeczenia o treści zależnej od tego ustalenia. Postępowanie to jest prowadzone – odpowiednio do miejsca zatrudnienia pracownika – na podstawie przepisów ustawy z dnia 30 kwietnia 2010 r. o Polskiej Akademii Nauk, ustawy z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym oraz ustawy z dnia 30 kwietnia 2010 r. o instytutach badawczych. Przepisy te regulują szczegółowo sposób prowadzenia postępowania, treść zapadających w postępowaniu orzeczeń, katalog kar dyscyplinarnych, tryb odwoławczy od orzeczenia komisji dyscyplinarnej pierwszej instancji, możliwość wznowienia postępowania oraz środki zaskarżania orzeczeń dyscyplinarnych do sądu.

Należy zadbać o to, aby w składach orzekających komisji dyscyplinarnych, na czas rozpatrywania danej sprawy, nie znajdowały się osoby mające związki z obwinionym w tej sprawie, jak również z osobą zgłaszającą, lub które są narażone na inny konflikt interesów. O wszczęciu postępowania dyscyplinarnego kierownik instytucji niezwłocznie powiadamia, z zachowaniem szczególnej poufności, kierowników agencji finansujących projekt, w ramach którego postępowanie zostało

wszczęte. Przy przyznawaniu publicznych środków finansowych na badania naukowe brane są pod uwagę prawomocne orzeczenia komisji dyscyplinarnych w sprawach związanych z naruszeniem etyki w nauce. Niepoinformowanie o wyniku postępowania dyscyplinarnego kierowników agencji przyznających środki finansowe na naukę, zatajenie takiego postępowania, jak również zlekceważenie sygnałów o istniejących w jednostce naukowej nieprawidłowościach i niepodjęcie odpowiednich działań wyjaśniających i dyscyplinarnych – uniemożliwia tej jednostce uzyskanie publicznych środków finansowych na badania do czasu wdrożenia odpowiednich działań naprawczych.

4. Opinie Komisji do spraw etyki w nauce

Wszystkie przywołane wyżej przepisy przewidują możliwość zwracania się przez komisje dyscyplinarne do Komisji do spraw etyki w nauce o wydanie opinii w przypadku istnienia wątpliwości dotyczących kwalifikacji wykroczenia. Ze względu na szczególne znaczenie prawne takiej opinii, która wiąże następnie komisję dyscyplinarną w ustaleniu treści naruszenia zasad etyki w nauce, komisja dyscyplinarna powinna w swoim wystąpieniu szczegółowo wyjaśnić, na czym polegają jej wątpliwości. Do prośby o opinię skierowaną do Komisji do spraw etyki w nauce powinny być dołączone akta sprawy.

Załącznik nr 2. Praktyki dotyczące współpracy międzynarodowej

Przed rozpoczęciem prowadzenia badań w projektach międzynarodowych należy ustalić, które z państw jest właściwe dla przeprowadzenia dochodzenia w wypadku pojawienia się zarzutu naruszenia zasad etyki lub rzetelności naukowej i jak to postępowanie powinno zostać zorganizowane, a co ważniejsze, jak należy postępować w sytuacji, gdy istotne elementy polityki poszczególnych krajów są w tym zakresie wzajemnie niezgodne. Zaleca się, aby w takich przypadkach oprzeć się na zaleceniach, które proponuje Komisja Koordynująca Globalnego Forum Nauki OECD i na zaproponowanym przez nią przykładowym tekście Umowy Międzynarodowej, który powinien stanowić element formalnej dokumentacji wspólnego projektu.

Przykładowy tekst Porozumienia dotyczącego rzetelności naukowej przy podejmowaniu międzynarodowych badań, sugerowany przez Komisję Koordynującą Globalnego Forum Nauki OECD.

We, the parties, agree:

to conduct our research according to the standards of research integrity, as defined in the 'Guidance Notes for Developing Procedures to Investigate Research Misconduct Allegations in International Collaborative Research Project'¹ and other appropriate documents, including: (specify the national codes of conduct and disciplinary or national ethical guidelines that apply); that any suspected deviation from these standards, in particular alleged research misconduct, will be brought to the immediate attention of (all designated contact point(s)) and investigated according to the policies and procedures of (to be filled in with the body with primary responsibility), while respecting the laws and sovereignty of the States of all participating parties;

to cooperate in and support any such investigations and to accept (subject to any appeal process) the conclusions of any such investigation and to take appropriate actions.

¹ www.oecd.org/dataoecd/42/34/42770261.pdf

Przy tworzeniu niniejszego Kodeksu wykorzystano dokument pt. *The European Code of Conduct for Research Integrity*, który po wieloletnich pracach został ogłoszony w 2010 r. wspólnie przez European Science Foundation (ESF) i All European Academies (ALLEA) jako wzorzec do wykorzystania przy tworzeniu własnych kodeksów w poszczególnych krajach Unii Europejskiej.

Wykorzystano również opracowania Zespołu do spraw Etyki w Nauce KBN (2000) pt. *Dobra praktyka badań naukowych. Rekomendacje* oraz Komitetu Etyki w Nauce PAN (2001) pt. *Dobre obyczaje w nauce. Zbiór zasad i wytycznych*.

**CZŁONKOWIE KOMISJI DO SPRAW ETYKI W NAUCE
W KADENCJI 2015-2018:**

prof. Osman Achmatowicz

prof. Andrzej Białynicki-Birula

prof. Andrzej Górski – Zastępca Przewodniczącego Komisji
do spraw etyki w nauce

prof. Maciej W. Grabski – Zastępca Przewodniczącego Komisji
do spraw etyki w nauce

prof. Andrzej Grzywacz

prof. Janusz Limon

prof. Tadeusz Luty

prof. Piotr Węgleński

prof. Franciszek Ziejka

prof. Andrzej Zoll – Przewodniczący Komisji do spraw etyki w nauce